

ben, az 1974-es esztendő minden tizedik órájában egy néger bányász vesztette életét. A kegyetlen elnyomás ellenére kitörő bérharcokban agyonvert és lelőtt bányászokról nem készült statisztikai kimutatás. Az arany ára viszont kimutathatóan 160—170 dollárra szökött fel unciánként (28,35 gramm).

Harminc évvel a fasizmus bukása után a fajgyűlölő Dél-afrikai Köztársaságban olyan rendszer uralkodik, amelyet Hitler szánt a leigázott Európa népeinek!

1975. július 30.

ÖSZINTE VERGŐDÉS VÉGLETEK KÖZÖTT

THURZÓ LAJOS 1945-BEN

Harmincöt évvel ezelőtt jelent meg a Napos oldal, binni kell, hogy a három és fél évtized ellenére is sokan vannak még, akik emlékeznek a szelíd szavú költő kötetére. Már a címekből is a megbékélt ember kiegyensúlyozott nyugalma árad: Országúton — Rügyfakadás — Nyáresti ének — Bácskai táj — Kenyér — Aratásra — A Tiszánál — Őszi vers — Csendes eső — Ébredés — Tavasz esősepppek — Tavasz elé — Színek a tavaszban — Ember az őszi utcán — Téli est a hídon...

Érdekes, hogy az újságíró Thurzó Lajos cikkeit, riportjait nem ez a kiegyensúlyozottság jellemzi. Ellenkezőleg. Inkább mondhatjuk róla, hogy a szélsőségek embere volt, hogy a végletek között vergődött, határtalanul tudott lelkesedni, de mintha mélységes lett volna a kiábrándulása, az elkeseredése is.

1945. szeptember 30-án, a vasárnapi számban jelent meg Reggel című jegyzete (6. oldal, kurzívval kiemelve):

A nap már jó magasan jár a háztetők felett, de még érezni a Fruška gora hideg, csípős leheletét. Azoknak a mellékutcáknak zöld gyepén, ahol már véget ér a vigasztalan és sűrű kő, büszke libák rikkantanak bele a friss reggeli zajba. A közeli gyárak szirénái elnyújtott hangon hívják munkára a város dolgozóit. A házak kitért ablakaiból az éjszakában kifáradt virágok nyújtják napsugárra szomjas kelyheiket a nap felé, és mögülük valahonnan a szobák mélyéből vidám reggeli muzsikát permetez ki az utcára a rádió.

A Futaki út teljes hosszában már látni és érezni a Duna-parti város lázasan lüktető érverését. Lassan kitérülnek a fűszerboltok, csemege-

üzletek, borbélyműhelyek, kifőzdék és kenyeres boltok ajtóí. Görnyedt hátú öreg nénike négykerekű kiskocsin elhasznált holmikat tol maga előtt, mint drága kincset, az ócskapiacra. Mellette autók suhannak el, és a reggeli villamos csörömpöl.

Az egyik utcasarkon feketézők sűgnak össze. Sivár lelkű és sötét gondolatú emberek, akik fontoskodva azon tanakodnak, hogyan intézzenek ma is gyarló fegyverekkel új támadásokat fiatal országunk gazdasági rendje ellen. Csak hadd dugják össze csűf, kócos fejeiket; hadd torzuljon széles, ördögi mosolyra arcuk a becsületes emberek verejtékéből szerzett haszon öröme felett, úgysem sokáig úzhetik már szennyes, kicsinyes üzleteiket. A megszépülő és diadalmas előretörő új népi rend őket is kíméletlenül félrelöki arról az útról, amely a tisztesség és becsület felé vezet... Milyen kicsinyekké, milyen jelentéktelen gnómokká zsugorodnak is össze ezek a százalmas és sötét alakok a mellettük elsiető, nyílt tekintetű munkások mellett, akik egy új és szabad élet ígérétét hordják izmaikban.

Tovább megyek. Daloló katonák csoportja jön velem szemben az úttesten. Tito marsall fiatal és bátor harcosai lépkednek a kivívott győzelem dicsőségével a szeműkben. Bosznia, Hercegovina, Crna Gora, Szerém-ség és a mi Vajdaságunk bátor fiai vonulnak el mellettem szabadságdalokat énekelve. Vannak közöttük bizonyára szerbeken kívül magyarok, horvátok, szlovákok és más nemzetiségűek is, de szívben és lélekbén mégis egyek most, mint ahogy egyek voltak a harcok tüzében is. Már nemegyszer megállapítottam magamban, hogy akik a legjobban szívemhez nőttek ebben a Duna-parti városban, azok a fiatal katonák és munkások. Ők azok, akik bátor védelmezőkként állnak ellent minden olyan törekvésnek, amely az ezrek és tízezrek határtalan szenvedéséből és véréből felépült országunkat újra a megpróbáltatások feneketlen mélységébe szeretnék taszítani. Tovább megyek és boldogan, egészen mélyen a tűdömré szívóm a szabadság friss levegőjét.

Mennyivel más kép tárul most eléem, mint az előbb: hadifogyók csoportja jön velem szemben, egy valamikor öntelt és kíméletlen hadsereg katonái, akik a vér és a vas jogán, a faji felsőbbrendűség hamis jelszavaitól kábultan meg akarták fojtani a szabadság szellemét. A vesztett csaták és súlyos csalódások nyomai most letörölhetetlenül ott borongnak arcaikon. Szeműk kialudt fényében nem tudok mást látni, csak felgyújtott városok és falvak tüzének rémítő reflexét. Elfojtott szavaik mögött aggok, nők és gyermekek rémkiáltásait hallam... Ezek a valamikor büszke katonák szentűl meg voltak győződve arról, hogy végleg rabságba dönthetik Európa szabadságszerető kis népeit. De a kezdetben gyenge kis népek megacélosodtak a megpróbáltatásokban, és szívós, kitarító harcban végleg győzedelmeskedtek a durva és fagyos szívű óriáson, amelynek kihűlt teteme felett most meleg kézfogásban szétöröhetetlen szövetséget kötnek egymással...

Megbámulom azt a napbarnított arcú, egyenes nézésű telepecsoportot,

amely öntudatosan vonul át a piaci sokaságon. Bosznia és Hercegovina magas hegyeiből jöttek ide az alföldre ezek a kis batyuvál bíró, de nagyszívú emberek, hogy új otthont alapítsanak a lerombolt helyébe; hogy a négyéves, szörnyű és egyenlőtlen harc után megpihenjenek végre és élvezhessék Bánát és Bácska gazdag földjeinek áldott termését, amelyet hűségükért és bátor kiállásukért nyújtott át nekik ajándékkul az ország.

Friss reggeli séta után mindennél világosabban áll és tudatosan meg előttem: él, dolgozik és harcol Vajdaság fővárosa. Szerbek, magyarok, horvátok és szlovákok vívják falai közt az újjáépítés nagy harcát, fáradoznak azon, hogy megteremtsék itt élő népeink testvéri megértésén alapuló szebb és boldogabb jövőjét.

Jóskán elkopott már mára az olyan közhelyszerű jellemzések ereje, mint „sivár lelkű és sötét gondolatú emberek”, a „a város lázasan lüktető érverését”, „napbarnító arcú, egyenes nézésű telepescsoportot”... De így is kiérezni még a riporter lelkesedését a szebb és boldogabb jövőért; ezért is írta jegyzetét, a lelkesedést akarta átadni az olvasónak.

Október 18-án, csütörtökön annak jegyében, hogy megnyílt a Magyar Szó zentai szerkesztősége, a lapban külömmelléklet jelent meg: Magyar Szó Zentán. Thurzó itt két írással szerepel. Az egyik: Öregek és fiatalok ha találkozhatnak (Beszélgetés Zenta legöregebb munkásmozgalmijával, a 81 éves Novák Alberttel), a másik: Zentai miniatűrök. Ez utóbbi egymástól csillaggal elválasztott öt mozaikkockából összeálló kép a Tisza-parti városból:

Zenta apró parasztházai felett a furcsa keleties stílusban épült város-háza tornya büszke paraszti öntudattal ível a magasba, és állja az idők rohamát. Mindig irigykedve néztem a zentai városháza toronyőreit, akik méltóságteljes léptekkel sétálgattak körül a toronyban, és napról napra meg-megújuló gyönyörűséggel szemlélhették a határ végtelenbe nyúló gazdag földtengerét és a város lábainál évszázadok történetének egyedüli élő szemtanúját, a jó öreg Tiszát, amely ezüstös csíkban kigyózik a szántóföldek közt vájt szabad mederben. Sokszor elfogott az irigység, és szerettem volna ott fenn lakni és kielégíthetetlen vággyal nézni a földek tengerén ide-oda mozgó fekete pontokat, a szántó-vető parasztokat; a kék eget és a torony mellett nesztelenül elsuhanó felhőket.

A zentai városháza hosszú évszázadokon át volt a város dolgozó parasztsága számára az úri önkény, az elnyomatás fellegvára. A környék dolgozói csak akkor keresték fel ezt a büszke, nagy házat, ha kényszer parancsolta. Sokáig álltak izzadva és süvegeiket idegesen forgatva kezükben a hivatalok ajtóit előtt, míg végre rászánták magukat, hogy belépjenek. Ma szabad a zentai városháza. A hivatalok bejáratai előtt csak a született félenkek vagy a nép ellenségei határozatlanokodnak. A zentai

városháza ma azoké, akik verejtékes munkájukkal felépítették, a parasztoké, a munkásoké, a népé.

*

A városban vasárnap népgyűlés volt. Szabad város szabad fiai szóltak a néphez: a magyarokhoz és szerbekhez a városháza közgyűlési termében, ott, ahol 1941 őszén büszke, fasiszta bírák ültek és ítéleztek Zenta bátor fiai, Molnár Péter és társai felett. Amiért ők fiatal életüket áldozták, a szabadság és testvériség eszméje testet öltött itt vasárnap a terem nemesen ívelő falai közt, és fájdalom, ők ezen a napon nem lehetnek itt, és nem lehetnek soha többé itt a szabad életben. Szerény sírhantok alatt nyugszanak a magyar és zsidó temetőkben. Emlékeik felett végtelen szeretete és kegyellete örködik azoknak, akiknek szabadságért oly fiatalon, oly hősie elszántsággal vállalták az örök sötétséget, a halált.

*

Jövő-menő emberek a széles utcákon. A határ gazdag termése alatt roskadozó szekerek csörömpölnek végig az utak porában. Egy kovácsműhely előtt három lábon áll egy ló, mert a negyediket patkolja a mester. A ló fejénél napbarnított arcú, kucsmás magyar paraszt türelmetlenkedik. Egyre biztatja a bőrkötényes kovácsot, hogy siessen a vasalással, mert a kukoricatermés egy része még kint van a földeken. Be kell szállítani, míg a száraz idő tart. Igazi zentai paraszt, szereti a földet, szereti a munkát, szereti a szabadságot, amit talán most még nem tud teljesen érzékelni. Nem hisz benne, és szemmel láthatóan fél tőle. Kéteyei majd eloszlanak, mint felhők a borús égről...

*

Utcamegbízottnál vagyok. Elkieseredetten meséli, hogy milyen hálátlan szerepet tölt be, mióta az utca népe közszükségletének ellenőrzésével és kielégítésével bízta meg. „Az egyik azért neheztel rám, hogy a postásnénak írtam ki harisnyát, nem pedig neki. A másik meg azon siránkozik, hogy a legközelebbi ruhakiosztásnál ő legyen az első” — mondja ismerősöm ingerülten. Kopogtatnak az ajtón. Idősebb nénike illedelmesen köszönve lép be a szobába. Síró hangon panaszkodik, hogy kistfia már megint nem jutott lábbelihez, mert a szombat esti körzeti gyűlésen megint más gyerekeié volt az elsőbbség. Ahogy kérdezzük, kiderül, hogy neki három gyereke van és annak pedig, aki a gyermekcipőt kapta, hat. Az utca népe tehát mégis helyesen és igazságosan ítélte. Nagy nehezen megmagyarázzuk ezt a néninek. Beszélünk neki az ország sze-

génységéről, a lerombolt hidakról és gyárakról, a nyersanyaghiányról és újjáépítési programról. Kérjük, legyen türelemmel, órá is sor kerül. Kisfiai nemsokára kapnak cipőt és futhatnak boldogan az iskolába. Neki és becsületes munkásférének is lesz mindene, mert az elaléltságból most eszméletre térő ország minden erejével dolgozik azon, hogy cipőt, harisnyát, ruhát, cukrot, tüzelőanyagot, új és boldog életet biztosítson mindenki számára, aki eddig nélkülözött...

*

Estefelé a főtéren megszólal a hangszóró. A helyi vonatkozású közleményeket fiatal, erős hang olvassa be. Közben orosz, magyar és szerb népdalokat közvetít. A járókelők megállnak és hallgatják a szebbnél szebb melódiákat. Munkások mennek hazafelé. Lassan kigyúlnak a villanylámpák. A Tiszán gőzös dudál. Egy-két óráig még piheg a város, aztán csendes és mély álomba merül, mert másnap újra meg kell elevednedniök az utcáknak és meg kell indulniok a munkásoknak az üzemek, a műhelyek felé és a parasztszekereknek ki a széles és harmatos határba, hogy tovább folytassák a termelést a sokat szenvedett ország javára, mindannyiunk javára.

A töretlen hit, a bizakodás tölti ki ezt az írást is, ez érződik a Thurzó-sorokból akkor is, amikor a „határ gazdag termése alatt roskadozó szekerek” csörömpöléséről, s akkor is amikor a gyermekeinek cipőért siránkozó idősebb nénikéről szólnak. Az ország minden erejével azon dolgozik, hogy „cipőt, harisnyát, ruhát... új és boldog életet biztosítson mindenki számára...”.

Thurzó Lajos igaz hittel hitte, amit írt. Azt akarta, azért írt, hogy az olvasó is higgyen neki. Hitt-e vajon?

A december elsejei, szombati számban (— zó aláírással) jelent meg az Ontudatos dolgozó népünk kötelessége ellenőrizni a gabonafeleslegek beszállítását című cikke. Kemény, ostorozó hang. Vannak éhező ország-részek, kell a gabona, Vajdaságnak teljesítenie kell kötelezettségét. „Vannak Vajdaságban városok és falvak, ahol a helyi néphatóságok és a földművesek kölcsönös megértésével sikerült még idejében beszállítani a megállapított gabonafeleslegeket... Azonban: „Egyes helyeken a földművesek ahelyett, hogy beszállították volna, feketén értékesítették gabonafeleslegeiket. De se szeri, se száma az ilyen és ehhez hasonló visszaéléseknek...”

Végül felszólításszerűen a kötelességről: „A gabonarejtegetőket, a spekulánsokat, a nép tudatos ellenségeit kíméletlenül le kell leplezni mindenütt, ahol felütik fejüket. Az ellenőrzést maga a nép kell hogy kezébe vegye, hiszen a múltban nagyon jól megtanulta, mit jelent éhezni, mit jelent szenvedő testvéreinknek segíteni...”

Az álmok, az óhajok, elképzelések sosem valósultak meg az első szóra.

Thurzó hangjába mintha mind több keserűség kerülne. December 9-én (vasárnap) jelent meg a Zentai filmszalag című írása, ma is frissen, hittelesen, a dokumentum erejével hat:

Magyar város a Tisza partján. Végtelen és gazdag mezők a határban, zöldellő, életet hirdető búzatáblák. Friss szántások csattogó, széles szárnyú varjak libegnek. Sűrű őszi köd üli meg a kopasz fákat, az ágakon borzas tollú verebek gubbasztanak. A sáros utakon nehéz szekerek döcögnek. Az apró házak udvarain kövér szalmakazlak terpeszkednek, és a górék lécein át kimosolyognak az aranyárga kukoricacsövek. A decemberi csípős reggelek csendjében böllér kése alatt vergődő kövér disznók visítanak, és este gazdagon terített asztalok mellett zsíros tort ül a házak népe. A banyakemencében pattogva ég a kukoricaszár, és a házak tetején ülő kémények békésen pipálnak a haragos felhők szennyes takarója alatt. De van, ahol már hetek óta hidegen ásítozik a kemence szája és komoran néznek a fekete kályhák, a rostélyokon még mindig a tavalyi pernye hallgat . . .

*

A hideg hirtelen osont be a kis házak ajtóinak és ablakainak résein át a szobákba. Az emberek dideregnek az utcákon, dideregnek a házakban. Nincs tűzrevaló. Azt a keveset, ami nemrég érkezett a városba, szétosztották részben az iskolák és intézmények, részben pedig a lakosság között. Kapott mindenki keveset, de már elfogyott és megint kellene. Itt-ott zúgolódnak, de mindig akad hang, amely csillapít és aggodalmakat oszlat. Emberek, nem mi vagyunk egyedül a világon, akik nélkülözünk. Háború volt, világégés volt! Emberek milliói pusztultak el éhen és ártatlanul. Élő, gondolkodó és szerető emberek, mint mi! Nem-hogy tűzrevalójuk nem volt, hanem betevő falatjuk sem, csak vézna, rongyos testük volt, szemük, amelyből kiégett az élet tüze, hátukon korbács ütése sajgott, mögöttük nyomorúság, előttük nyomorúság és halál . . .

*

Lassan, nagyon lassan olvadnak a zentai szívek ereszen a jégcsapok. Derengő sötétség és bizonytalanság nehezedik a magyar lelkekre. Sötétben botorkáló, tévelygő magyarok, akik túlságosan keveset szenvedtek és nélkülöztek ahhoz, hogy megtanulták volna a jelent, a nehézségeket és a hiányokat szélesebb távlatokban szemlélni. Hiányzik ennek a magyar városnak a levegőjéből valami, ami általános emberi színeket és fényeket csiholna a dolgok, a történesek és a mindennapi élet apró gondjainak sötétségében. Siránkoznak a zentai magyarok, hogy nincs cipő, nincs ruha, nincs harisnya, nincs cukor, de arra nem gondolnak, hogy a termelés milyen súlyos gondokkal jár ma, hogy ebben az országban

sok helyütt és más országokban is még kenyér sincs elegendő... Élet-szükségeinket csak akkor tudjuk kielégíteni, ha mindenki erejének teljes megfeszítésével termel a maga helyén s ha nagyobb türelmet és megértést tanúsítunk a pillanatnyi nehézségekkel szemben. A háború és a megszállás olyan súlyos sebeket ütött az ország testén, hogy azokat nem tudjuk egyik napról a másikra orvosolni.

*

A napokban művelődési előadást hirdettek. Az előadóval együtt mindössze egy-két ember jelent meg. Egy-két magyart érdekelt, hogy ki volt a nagy magyar költő-zseni, Ady és mit tett a magyarságért, a magyar dolgozó nép boldogulásáért. Hol volt a hiba, a közönségben vagy a rendezésben? — ezt most nem kérdezzük. Egyet azonban le kell szögeznünk: a jövőben ilyesminek nem szabad előfordulnia. Súlyos vétség ez a magyar haladó szellem, Ady ellen, mulasztás, amit a zentai közönségnek és az előadások rendezőinek a jövőben pótolniuk kell.

*

A Magyar Népművelési Egyesület színjátszói a napokban mutatták be a „Falu rossza” című népszínművet telt ház előtt. A Kultúrkörnek saját otthona van, gazdag könyvtára és kb. 250 személy befogadására alkalmasínházterme. Nemrégén fejezték be a kisszínpad felállítását. A rendkívül érdekes kulisszarendszer szakavatott kezek munkáját dicséri: a színpad pillanatok alatt változnak át. Az aránylag szűk térben a szereplők nagyszerűen mozoghatnak. A Kultúrkör jelenlegi műsora nem a mai idők szellemének megfelelő. A magyar népszínmű-irodalomnak talán a legnemesebb hajtása Tóth Ede műve. A zentai Magyar Népművelési Egyesületnek azonban itt nem szabad megállnia. Tovább kellene vinnie a felvilágosító munkát, ápolni kell az örök magyar értékeket, úgy, ahogy azt az Ady-esttel, a Petőfi-esttel és a Népi esttel megkezdte. A magyarságot, különösen Zenta magyarságát ezentúl nem szórakoztatni, hanem oktatni kell, hogy a múlt örökségeit kigyomlálva előkészíthessük ezt az érdemes és tehetséges népet az örök emberi ideálok befogadására. A zentai Kultúrkör, ha megfelelő színműirodalom híján egyelőre mellékvágányokra is tért, ez még nem jelenti azt, hogy a megkezdett útról le akart térni. Amint értesültünk, a „Falu rossza” után nagyban folynak az előkészületek Gogoly „Revizor” című darabjának előadására. A jó magyar színművek hiányát a zentai Magyar Népművelési Egyesület is megérzi, mint ahogy mindenütt megérzik azt egész Vajdaságban. Még egy, amit a Kultúrkörrel kapcsolatban el kell mondanunk, nincs meg az egészséges és mindenképpen kívánatos szellemi kapcsolata a helyi szakszervezettel és annak szép eredményeket felmutató színjátszó együttesével. Az a

tapasztalatunk, hogy a két legnagyobb magyar antifasiszta szervezet nem fér meg egymással, merev állásfoglalásaikkal keresztezik egymás törekvéseit, így a meglévő és egyébként is zsenge erők szétforgácsolódásától lehet tartani. A zentai magyarság öntudatának és egységének egyik legszebb kifejezője lesz, ha ez a két egyesület baráti jobbot nyújt egymásnak és közös jóakarattal, a kölcsönös támogatás szellemében oldják meg a rájuk váró nehéz feladatokat.

*

A zentai magyar tanítóképzővel talán már nagyon is sokat foglalkoztunk. De úgy érezzük, akármennyit is beszélnek róla, sohasem lenne elég, mert az új magyar generáció, az új magyar jövő kiépítésében óriási és felelősségteljes szerep vár az innen kikerülő fiatal tanítóokra és tanítónőkre. Amint értesültünk, az első tanfolyam vizsgái most folynak és a jövő héten fejeződnek be. A zentai magyar tanítótanfolyam lelkes növendékei a múltban mindenütt ott voltak, ahol segíteni kellett. Hisszük, hogy a jövőben hivatásukon át még többet lendítenek a magyar sors kerekén, tudásukkal új és termékenyítő magvakkal szórják majd be a magyar városok, falvak és a tanyavilág feltöretlen humuszát.

*

A választásokon a város, de különösen a járás magyarsága nem valami nagy öntudatról tett tanúbizonyságot. Még mindig ez a fő beszéd-téma a városban és nem ok nélkül. Hogyan történhetett meg az, hogy a zentai magyarság, sajnos még a nincstelenek jelentős része is, saját boldogulásuk és jobb jövőjük ellen foglalt állást. Nem tudjuk elhinni, hogy a zentai magyarok tisztán láthatták előre: mi várt volna rájuk és az egész magyarságra akkor, ha véletlenül annak az urnának sötét erői győznek, amelybe ők dobták bele öntudatlanul gumigolyóikat! Szervezési hibákat is hallunk, de ezek mellett ott látjuk és érezzük a zentai magyarság nagy tömegeinek passzivitását, a pillanatnyi nehézségekkel szemben tanúsított túlérzékenységet és helytelen életszemléletét. Zenta dolgozó magyar népe a munka frontján mindig megállta a helyét, szorgalma és munkaszeretete példátlan. Joggal elvárjuk tőle, hogy a jövőben hibáin okulva a demokrácia erősítésében, a magyarság jobb jövőjének kialakításában is az elsők között legyen.

*

Zentai filmszalagot forgattunk. Talán itt-ott túl sötétek a mindennapi életből vett képek. De vajon le tudnánk-e tisztítani életünk filmkockáiról ezeket a sötét és bántó foltokat, ha nem ismerjük fel és nem veszünk idejében tudomást róluk?

Ma is imponáló Thurzó bátor őszintesége. Persze, túl sötét volt a kép, a filmszalag végén szükség volt a magyarázatra. De Thurzó Lajos ebben az írásában az újságíró küldetését példázza: szót akart érteni az emberekkel, befolyásolni akarta a magatartásukat, ennek pedig alapfeltétele (volt is, maradt is), hogy higgyenek neki, az olvasó viszont csak annak hisz, aki nem csapja be, aki az igazat mondja. Nem félt az igazság kimondásától, a sötét képek okainak feltárásától, ha talán nem is sikerült neki mindig az igazi okokat — azok mélyebben rejtőztek — a felszínre hozni.

Ugyancsak ezt a szolgálatot példázza a december 24-én, a kettős számban megjelent novellája: Gazdag Péter földet írat. (A lap megjelenésének első évfordulóján 16 oldalon jelent meg a Magyar Szó, s több irodalmi szöveget is közölt.) Azok a gondolatok, gondok szövük át a novellát is, amelyekkel a vezércikkekben is találkozunk. Sok itt a szólamyszerűség, a politikai jelszó, s ezek bántó, hamis kicsengését csak részben tudják tompítani a lírai eszközökkel ábrázolt, a családi élet intim melegét árasztó helyzetek.

A Csatorna utca emberemlékezet óta arról nevezetes, hogy nyáron estefelé, amikor a mezők felől hazaigyekvő parasztszerek hosszú sorai végigcsörömpölnek, a sűrű, fojtogató por egészen a házak tetejéig emelkedik, vastag réteggel vonja be az utca két oldalán ácsorgó eperfák leveleit, a kulcslyukakon, vagy az ablakok résein át a szobákba is behatol, és alattomosan rátelepszik az almáriumokra. Tavaszi olvadáskor köhögretű, éles szelek nyargalásznak végig a Csatorna utcán, és a hideg hólé a konyhák küszöbéig merészkedik; a káva nélküli kutak szennyes vize magasra duzzad, előnti az udvarokat, és beszivárog a proletárgyerekek rongyos bocskorába.

Ebben az utcában lakik Gazdag Péter öt gyermekével és feleségével. Gazdagnak csak a neve gazdag. Szegény ő, mint a templom egere, ahogy erre felé szokás nevezni a szegénységet.

Gazdag Péternek még a dédapja is szegény béreseMBER volt. Kint szolgált a 150 holdas Zsíros család tanyáján. Zsíroséknak kezdetben csak 25 holdjuk volt, de ahogy szaporodtak a béreseMBERek családjai, a tanyai rabszolgák, úgy nőtt évről évre a föld a Zsíros-tanya körül, meg hát mindig akadtak erre felé kisparasztok 10—15 holdas birtokai, amelyek dobra kerültek és a Zsíros-nemzedékek marhaborból készült kövér buksájukkal mindig megjelentek az árveréseken. Így terebélyesedett Zsírosék vagyona tönkrement, talajukat vesztett kisparasztok könnyeiből és a tanya rabságát apáról fiúra öröklő cselédemberek verejtékéből.

Gazdag Péter már gerincesebb emberré lett megalkuvó őseinél. Eljutott néha hozzá valami kevés szellemi táplálék, részt vett az első világháborúban, és mint fogoly, Moszkvában is volt, amikor az orosz forradalom kitört.

Évek hosszú során át összeszorított fogakkal és vad káromkodásokban kirobbanó elégedetlenséggel tűrte a szolgaságot, Zsíros János embertelen hajszáit és gőgös parancsait. Sokszor emelkedett magasba a trágarylétől szennyes vasvilla nagy dologidőkben és hullott kíméletlenül a szolgálhára, amely alatt izzadságtól és piszoktól ronggyá szakadt ing takarta a sovány lapockacsontokat.

Péter nem bírta sokáig a megaláztatást. Az oroszok már elvonultak a tanya melletti országúton. A szovjet katonák széles mosollyal köszöntötték Pétert, aki ott állt rongyosan és megilletődve az út mellett. Gazdag Péter magyar rabszolga, derengő agyú földember érezte, hogy itt valami nagyon nagy és új dolog történt, amire ő már évek óta várt...

Zsíros János is megváltozott hirtelen, kegyesebben bánt a cselédséggel. De a fagyos gőg csak addig engedett, amíg a veszély el nem múlt, és Zsíros gazda újra megkezdte a sanyargatást ott, ahol abbahagyta.

Péter egy szép napon, hat hónapra rá, hogy András és Ferenc, a két legöregebb fiú bevonult Petőfistának, kocsira pakolta szegényes bútordarabjait, sarkig tárta ki a nedves cselédlakás ajtaját és ablakait, hogy a szél jól átjárhassa a penészes falakat, nagyot köpött és elhagyta a nagy, büszke tanyát, a szolgaságot, ősei nyomorúságának börtönét örökre.

Annus, a felesége sírt egész nap, hogy jaj mi lesz velünk, bizonytalanságba mennék, ismeretlen jövőbe, amely talán még nagyobb szegénységet és nyomorúságot tartogat számukra, mint az eddigi. De Pétert már senki és semmi nem tartotta vissza a szabadságtól. Repült boldogan, dagadó szívvel, mint a kalitka börtönéből kiszabadult madár a szélesen hallgató mezőkön át a város felé, hogy kikössön a Csatorna utcában, az öreg Köles Borcsa néni házában, aki fogatlan volt már, árva, és szívesen megosztotta szegényes hajlékát azokkal akik vállalták, hogy öreg napjaira gondját viselik.

*

Karácsony este van. A Csatorna utcában Gazdag Péterék hajlékának két apró ablakából a petróleumlámpa fénye rajzol furcsa, görbe árnyakat kint a hótól fehér úttesten. A füstös kémény vígan pipál a nádtető felett, és csendesesen hullanak a kövér, csillogó hópelyhek a kiszakadt felhődunnákból. Gazdagéknál karácsonyfa áll a szoba közepén. Egyszerű kis karácsonyfa, szegény emberek karácsonyfája. Rajta egy-két dísz. Alatta két cserépben haragoszöld búza hirdeti a mindennapi kenyér örök reménységét. A kályhában csendesesen duruzsol az esti tűz. A kicsiny szoba lassan megtelik meleggel. És a karácsonyfát körülülő szegény emberek szívét is langyos, meleg hullám önti el. Szegényes Gazdag Péterék karácsonya, de szebb és igazibb bármely eddigi karácsonynál, mert szabad ország szabad fiai ünneplik áhítatosan...

András és Ferenc, a két Petőfista is ott ülnek az ünnepi asztal körül. András leszerelt, Ferenc pedig karácsonyi szabadságon van.

Gazdag Péter boldogan méregeti a két nagy darab legényt. Hogy megváltoztak, hogy megemberesedtek ezek a gyerekek, amióta a múlt év decemberében beálltak Tito marsall hadseregébe! Megváltoztak, megemberesedtek, de nemcsak testben, hanem lélekben, szellemben is! Szavaik súlyosan hullanak a szoba karácsonyi csendjében. Usztasa-terrorról mesélnek, fasiszta vérebekről, akik olyan szépen tudták a karácsonyt a szeretet ünnepévé avatni, miközben ártatlanok vérént ontották és kivájt emberek szívein tapostak.

A béresember aki, lerázta magáról feudális ura és parancsolója bilincseit és bejött a városba, hogy ha napszámosként is, de szabadon éljen, büszkeségtől dagadó szívvel nézte két fiát, akik Petőfi nevének dicsőségével harcoltak a nyers fasiszta erőszak ellen...

Hirtelen csend lett a szobában. Az emberek magukba mélyedtek. Csak a karácsonyfá égő gyertyáinak sercegése hallatszott. Az ablak alatt emberek surrantak tova, lépteik zaja beleveszett a hó finom bársonyába.

— Szombaton kidobolták a városban, hogy szegény embereknek földet lehet íratni — szakította meg a csendet Gazdag Péter. — Gondótam, András, te most mán itthon vagy s ha tavaszra kapnánk, hát megmunkálnánk ketten. Elmentem a népbizottságba még az nap, oszt írártam...

— Nagyon jó tette, édesapám, hogy íratott — szólott örömmel András. — Azon a nyilvános tárgyaláson én meg majd előadom, hogy nekünk Zsiros János földjéből hasítsanak ki. Tudja, a Kerékkúti dűlőnél azt a hét holdat, ahol édesapám megtanított engem mán hatéves koromban: hogyan kő az ekeszarvát fogni és szántani a szalonnás földet...

— De Barnáné azt beszélte máma a pékné, kenyérsütéskor, hogy egészen biztosan tudja: a magyaroknak ugyan felkophat az álluk a földtű, mert ők bizony úgysem kapnak — szólott közbe síró hangon Gazdagné.

— A burzsujok meséje az egisz, akik attól félnek, hogy eztán jóva kevesebb földdel kő beérniök és dolgozni kő, nem pedig hasmeresztve napot lopni és parancsogatni a szeginynek — jegyezte meg mérgesen András. — Nem hiszünk a méregkeverőknek! Elég vót mán a kihasználásbul, a robotbul, a szolgaságbul. Ha nem lesz erőnk, hát vagyunk a városban szeginyek sokan, mint szitában a rosta lika; összefogunk szépen és közösen munkájjuk meg a földeket. Nekünk van egy ekénk, Kenyeres Pista bácsinak egy lova, Borsos Balázsnak meg a másik, meg hát a bizottság is segít...

Így beszélgettek a Csatorna utcában karácsony estéjén reménykedő szegény emberek. Egymásba fonódó biztató szavak színes skáláján a boldogabb jövő fényei csillogtak. Kint hullt-hullt a tél borzas pelyhe, és nem messze a város szélétről, a fehér hótakarók alatt kenyérsírák himnusza hirdette a bizakodó földemberek ősi jussának készülő ígérét és igazságszolgáltatását, a tavasz reménységét.